
ЧОРНОУС В.П.,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри суспільно-
гуманітарних дисциплін, КЗВО
«Рівненська медична академія»,
м. Рівне, Україна

СУТНІСТЬ, ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА ПОНЯТТЯ ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

The article considers the essence of creative self realization of future primary school teachers, which is defined as a characteristic of the integrity of the individual and the level of his social activity which is showed in pedagogical skills, creativity, professional, pedagogical culture. The structure, functions and main criteria of professional self realization of a teacher are defined, which reflect the peculiarities of cognition and disclosure of professional and pedagogical potential in different types of pedagogical activity.

Key words: creative self realization, future primary school teacher, professional activity, creativity.

У статті розглядається сутність творчої самореалізації майбутніх учителів початкової школи, яка визначається як характеристика цілісності особистості та рівня її соціальної активності, що має прояв у педагогічній майстерності, творчості, професійній, педагогічній культурі. Виявлено структуру, функції та основні критерії професійної самореалізації учителя, які відбивають особливості пізнання й розкриття професійно-педагогічного потенціалу в різних видах педагогічної діяльності.

Ключові слова: творча самореалізація, майбутній вчитель початкової школи, професійна діяльність, творчість.

В статье рассматривается сущность творческой самореализации будущих учителей начальной школы, которая определяется как характеристика целостности личности и уровня социальной активности, проявляется в педагогическом мастерстве, профессиональной, педагогической культуре. Выявлена структура, функции и основные критерии профессиональной самореализа-

ции учителя, которые отражают особенности познания и раскрытия профессионально-педагогического потенциала в различных видах педагогической деятельности.

Ключевые слова: творческая самореализация, будущий учитель начальной школы, профессиональная деятельность, творчество.

Постановка проблеми. Демократичні зміни, що відбуваються освітньому просторі, викликали потребу у зміні поглядів на професійну діяльність майбутнього вчителя і на вимоги до його особистісних якостей, високої кваліфікованої підготовленості, професійної мобільності, постійного саморозвитку та творчого самовираження. Особливе місце належить розкриттю та використанню творчого потенціалу особистості, пов'язаного із постановкою нових питань, пошуком відповідей на них, успішним вирішенням актуальних теоретичних і практичних проблем.

Характеристика вчителя як суб'єкта навчальної діяльності дозволяє конкретизувати основну мету педагогічної освіти: становлення вчителя у процесі професійної діяльності, формування його готовності до саморозвитку, що забезпечує інтеграцію у європейську та світову культуру, перетворення у процесі освітньої діяльності соціокультурного досвіду людства у форму суб'єктивності, а вчителя – суб'єктом навчального процесу.

Тому важливо, ще на етапі професійної підготовки студентів у вищому педагогічному навчальному закладі закласти основи для творчої самореалізації у майбутній професії, здатності знаходити нестандартні рішення поставлених задач, критично мислити, оцінювати ситуацію та власні можливості, бути готовим до самовдосконалення та творчого саморозвитку в професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творча самореалізація педагога в професійній діяльності є однією з актуальних проблем у психолого-педагогічній науці. Педагогічний словник визначає самореалізацію особистості як «прагнення людини до якомога повнішого виявлення і вияву своїх можливостей, нахилів, здібностей, якостей особливостей, як одне з виражень соціальних потреб людини» [5, с. 36].

Термін «реалізація» походить від латинського слова «realis» і в тлумачному словнику визначається як «здійснення будь-чого, втілення в життя певного плану, проекту, ідеї, намірів тощо [8, с. 292].

Теоретичні аспекти вирішення проблеми професійної самореалізації майбутніх педагогів визначено у наукових працях Л. Рибалко, І. Харкавців, в яких досліджуються мотиваційні чинники професійної самореалізації особистості та роль педагогічної творчості в розкритті її професійно-педагогічного потенціалу [6; 9].

У сучасній педагогічній науці питання самореалізації особистості майбутнього вчителя досліджувалася такими вченими, як Л. Антропова, І. Зязюн, В. Андреев, В. Сластьонін, І. Ісаєв та ін. Деякі аспекти цієї проблеми висвітлені у дисертаційних роботах вітчизняних та зарубіжних авторів. Зокрема, авторами досліджуються зовнішні та внутрішні умови професійної самореалізації особистості (Т. Маслоу), модель самореалізації викладача вищого навчального закладу (Н. Лосєва), педагогічні умови творчої самореалізації особистості вчителя (М. Ситнікова), творча самореалізація педагога в умовах інноваційної школи (І. Золотухіна), зміст та педагогічні умови формування творчої самореалізації майбутнього вчителя (О. Єфімова).

Питання вивчення самореалізації особистості педагога займалися такі науковці як А. Макаренко, В. Сухомлинський, Л. Толстой. Вони акцентували свою увагу на творчих здібностях людини, базованих на визнанні цінності учня й вчителя, які є активними учасниками навчально-виховного процесу. Як зазначає С. Ємельянцев, завдання сучасної педагогіки полягає у пошуку тих властивостей особистості, які сприяють побудові конструктивної та розвивальної взаємодії учасників освітнього процесу. Такою властивістю, на думку автора, і є самореалізація, що формується в результаті відображення у психіці успішної взаємодії людини з об'єктивною реальністю [2].

Аналізуючи різні підходи до визначення сутності поняття «самореалізація вчителя», можна зазначити, що самореалізація є одночасно як характеристика цілісності особистості педагога та рівня його соціальної активності, проявляється у педагогічній майстерності, креативності, професійній, педагогічній культурі.

Подальший розвиток і удосконалення вчені відносять до найважливіших проблем сучасної освіти. Але досі залишається невирішеним питання наукового обґрунтування взаємозв'язків основних компонентів творчої самореалізації майбутнього вчителя.

Метою статті є розкриття сутнісних аспектів творчої самореалізації майбутнього вчителя початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Педагогічна діяльність вчителя вимагає постійного оновлення форм, методів та засобів навчання, що в свою чергу передбачає активність, творчість та реалізацію творчих здібностей педагога. Саме оригінальність, креативність та творчий підхід до навчання роблять процес отримання знань цікавим і продуктивним, а професію вчителя майстерною та досконалою.

Спрямованість творчої педагогічної діяльності на творчий розвиток учнів є необхідною умовою творчого розвитку педагога. За таких умов, С. Сисоєва виділила основні критерії творчої педагогічної діяльності вчителя[7]:

- створення нових підходів до навчання, виховання і розвитку студентів;
- модернізація змісту, форм, методів та засобів навчання з метою розвитку творчих здібностей майбутніх педагогів;
- застосування теоретичних і практичних знань у майбутній професійній діяльності;
- бачення нової проблеми та пошук оригінальних ідей для її вирішення;
- використання науково-доказового вибору дій у певній педагогічній ситуації;
- проведення аналізу педагогічної діяльності, науково-дослідної роботи та узагальнення свого досвіду і досвіду своїх колег;
- володіння формами і методами керівництва творчою навчальною діяльністю учнів з метою розвитку їх творчих здібностей;
- використання принципів педагогіки співробітництва;
- прояв гнучкості при виборі оптимального управлінського рішення в нестандартних ситуаціях;
- творча побудова майбутньої професійної діяльності.

Творчість вважається найбільш важливим аспектом діяльності вчителя, що в свою чергу викликає потребу орієнтування на володіння новими педагогічними технологіями, на використання професійних знань для ефективного виховання і розвитку особистості, формування цілісної картини світу, здатності до саморозвитку та самовдосконалення. Для формування творчої особистості у процесі навчання, необхідно знати особливості творчого процесу, уміти визначати рівень розвитку творчих здібностей учнів, знати сучасні організаційні форми, методи і механізми формування творчої особистості як системи якостей, щоб уміти виховувати такі якості у своїх учнів.

Професійні якості творчого вчителя початкової школи:

- характеристика особистості: стан професійної орієнтованості; соціальні та професійні властивості особистості;
- педагогічні здібності: комунікативні; організаторські; пізнавальні; креативні;
- індивідуальні педагогічні якості: рефлексія, бажання, спрямування психічних процесів.

Формування творчої особистості вчителя відбувається під час педагогічного процесу, оскільки навчання і виховання учнів вимагають нових підходів, сформованих умінь саморозвитку та самоорганізації. Професійна зрілість учителя виявляється завдяки досягненням у практичній діяльності, а саме: розробці навчальних програм, засвоєнню нових освітніх програм профільного навчання, впровадженню інноваційних технологій у навчально-виховний процес, вихованню життєво необхідних якостей учнів. Професійна самореалізація вчителя є не лише показником його педагогічної зрілості, але й показ-

ником успішності школярів, їхньої підготовленості до вибору професії та життєвого самовизначення.

В. Демиденко, аналізуючи питання розвитку та становлення самореалізації майбутнього вчителя виділяє такі етапи:

- 1) усвідомлення людиною своє сутності, своїх потенційних можливостей, прав та обов'язків, мотивів усвідомлення свого Я;
- 2) визначення життєвої мети та програми дій її досягнення;
- 3) побудова моделі діяльності;
- 4) діяльність та самооцінка;
- 5) порівняльна характеристика самооцінки та оцінка діяльності і свого статусу;
- 6) формулювання висновків про перспективи свого Я [1].

Питанням самореалізації особистості та професійної діяльності приділено достатньо уваги у працях Р. Ішмухаметова [4, с. 75–78]. Автор стверджує, що в межах професії розвиваються здібності, відбувається кар'єрне та особистісне зростання, досягається певний соціальний статус, а використання власних професійних навичок є значним фактором досягнення успіху у професійній діяльності. У процесі та в результаті професійної самореалізації у вчителя формується самосвідомість, яка проявляється в усвідомленні власної належності до обраної спеціальності, знаннях про ступінь відповідності професійним еталонам, визнанні у професійній групі, свого місця в системі професійних ролей, уявленнях про себе та свою роботу в майбутньому.

О. Єфімова розглядає актуальну форму творчої самореалізації вчителя як структурний механізм розкриття його творчого професійного потенціалу, вираженого у двох аспектах: змістовно-смысловому та технологічному. Змістовно-смысловий аспект містить в собі ті функціональні складові (потреби, мотиви, інтереси, цілі), які надають педагогічній діяльності професійно-ціннісної спрямованості та особистісної значущості. Технологічний аспект визначається способами (педагогічна активність і педагогічна творчість) та засобами (самонавчання, самовиховання) реалізації та вираження творчого потенціалу особистості вчителя в професійній діяльності. Творча самореалізація особистості передбачає формування у вчителя необхідних якостей особистості, активної позиції та цілеспрямованості, а також реалізацію творчого потенціалу та вираження себе в професійній діяльності [3].

Професійна творча самореалізація вчителя виявляється в педагогічній майстерності. Професійні знання, як складові професійної самореалізації, становлять базову підготовку вчителя, що включає соціальний, психолого-педагогічний напрям. Педагогічна техніка забезпечує реалізацію умінь здійснювати навчально-виховний процес, виховну роботу; взаємодіяти з учнями, керувати ними у процесі різноманітної роботи; управляти собою, емоційним

станом, мовою, що проявляється в поведінці та вчинках. Педагогічні вміння допомагають учителям у самовираженні власного «Я», формуванні позитивної «Я»-концепції, вдосконалюванні педагогічної техніки.

Більшість науковців пов'язують процес творчої самореалізації особистості з розвитком якостей особистості педагога у навчальній діяльності. Тобто, здатність вчителя до самореалізації залежить від сформованих у нього якостей особистості. С. Сисоєва визначає якості особистості вчителя, в основі якої особливості її психічних процесів, характеру, творчих здібностей та групуючи їх у чотири підсистеми:

1. Підсистема спрямованості: позитивне уявлення про себе, бажання пізнати себе, творчий інтерес, цікавість; пошуку нової інформації; мотивація досягнення.

2. Підсистема характерологічних особливостей особистості: сміливість; готовність до ризику; самостійність; ініціативність; впевненість у своїх силах та здібностях; цілеспрямованість; наполегливість.

3. Підсистема творчих умінь: проблемне бачення; здатність до висунування гіпотез, оригінальних ідей; здатність до дослідницької діяльності; розвинуте уявлення, фантазія; здатність до виявлення протиріччя; здатність до подолання інерції мислення; вміння аналізувати, інтегрувати.

4. Підсистема індивідуальних особливостей психічних процесів: альтернативність мислення; точність мислення; готовність пам'яті; асоціативність пам'яті; цілісність, синтетичність [7].

Отже, творчу самореалізацію майбутнього педагога можна визначити як індивідуально-особистісне утворення, яке є здатністю до самореалізації в процесі педагогічної діяльності та передбачає високу продуктивність праці, включеної в загальну життєдіяльність людини.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. У дослідженні розкрито поняття «творча самореалізація» вчителя, суть якої полягає в постійному самовдосконаленні й саморозвитку власного потенціалу. З'ясовано, що професійна самореалізація тісно пов'язана з педагогічною майстерністю вчителя. Виявлено структуру та функції професійної самореалізації учителя, які відбивають особливості пізнання й розкриття професійно-педагогічного потенціалу в різних видах педагогічної діяльності, відносини з учнями на партнерських засадах. Набуття практичних навичок, здійснення навчально-творчої діяльності виступає важливою умовою фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи. У подальшому дослідженні слід звернути увагу на педагогічні прийоми, методи та мотиваційні чинники, які забезпечують високий рівень професійної самореалізації вчителів у педагогічній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Демиденко В. К. Самореалізація : сутність, становлення, розвиток. Педагогіка і психологія. 2004. № 2 (43). С. 31-36.
2. Емельянцева С. Л. Исследование самореализации как актуальной проблемы в системе наук о человеке. Понятие самореализации в педагогической науке. Педагогика на рубеже веков : сб. науч. тр. СПб, 1999. С. 154–166.
3. Ефимова Е. А. Формирование творческой самореализации будущего педагога : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Ишим, 2007. 214 с.
4. Ишмухаметов Р.Р. Проблемы самореализации личности . Москва : Красанд, 2010. 104 с.
5. Короткий термінологічний словник з педагогіки / уклад. : С.Г. Мельничук, О.С. Радул, Т.Я. Довга, С.В. Омеляненко ; Держ. пед. ун-т ім. В.В. Винниченка. Кіровоград, 2004. 36 с.
6. Рибалко Л.С. Методолого-теоретичні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя (акмеологічний аспект) : монографія. Запоріжжя : ЗДМУ, 2007. 442 с
7. Сисоева С. О. Педагогічна творчість учителя: визначення, теоретична модель, функції підготовки. Педагогіка і психологія. 1998. № 2. С. 79–82.
8. Социологический энциклопедический словарь : на русском, английском, немецком, французском и чешском языках / ред. Г.В. Осипов. Москва: ИНФРА М-НОРМА, 1998. 292 с.
9. Харкавців І.Р. Розвиток педагогічної творчості вчителів у процесі професійної самореалізації : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2010. 22 с.

Transliteration of References:

1. Demydenko V. K. Samorealizatsiia : sutnist, stanovlennia, rozvytok. Pedahohika i psykhohiia. 2004. № 2 (43). S. 31-36.
2. Emeliantsev S. L. Yssledovanye samorealizatsyy kak aktualnoi problemy v systeme nauk o cheloveke. Poniatyie samorealizatsyy v pedahohycheskoii nauke. Pedahohyka na rubezhe vekov : sb. nauch. tr. SPb, 1999. S. 154–166.
3. Efymova E. A. Formyrovanye tvorcheskoi samorealizatsyy budushcheho pedahoha : dyss. ... kand. ped. nauk : 13.00.08 / Yshym, 2007. 214 s.
4. Yshmukhametov R.R. Problemy samorealizatsyy lychnosty . Moskva : Krasand, 2010. 104 s.
5. Korotkyi terminolohichnyi slovnyk z pedahohiky / uklad. : S.H. Melnychuk, O.S. Radul, T.Ia. Dovha, S.V. Omelianenko ; Derzh. ped. un-t im. V.V. Vynnychenka. Kirovohrad, 2004. 36 s.
6. Rybalko L.S. Metodoloho-teoretychni zasady profesiino-pedahohichnoi

samorealizatsii maibutnoho vchytelia (akmeolohichniy aspekt) : monohrafiia. Zaporizhzhia : ZDMU, 2007. 442 s.

7. Sysoieva S. O. Pedahohichna tvorchist uchytelia: vyznachennia, teoretychna model, funktsii pidhotovky. Pedahohika i psykhologiiia. 1998. № 2. S. 79–82.
8. Sotsyolohycheskyi entsyklopedycheskyi slovar : na russkom, anhlyiskom, nemetskom, frantsuzskom y cheshskom yazykakh / red. H.V. Osypov. Moskva: YNFRA M-NORMA, 1998. 292 s.
9. Kharkavtsiv I.R. Rozvytok pedahohichnoi tvorchosti vchyteliv u protsesi profesiinoi samorealizatsii : avtoref. dys... kand. ped. nauk : 13.00.04. Kyiv, 2010. 22 s.

CHORNOUS Vira Petrivna,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Social Sciences and Humanities, Rivne Medical Academy, Rivne, Ukraine
E-mail: 0672528939@ukr.net

**ESSENCE, CONTENT AND STRUCTURE OF THE CONCEPT OF CREATIVE SELF-
REALIZATION OF THE FUTURE TEACHER OF PRIMARY SCHOOL**